

FUNCȚIONALITATEA ÎN EDUCAȚIE: SENS ȘI NECESITATE

Tatiana CALLO, Valentina PASCARI*

Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare,

*Institutul de Științe ale Educației

Titlul acestui articol nu este o asociere aleatorie de cuvinte, ci este materializarea unei idei ce stăpânește pedagogia actuală. Titlul, poate mai puțin clar la prima vedere, ne cere, pentru a facilita acceptarea lui, să dezvăluim explicativ gândul formulat. Actualmente, traversarea științifică a funcționalității în pedagogie, în căutarea esenței sale aplicative, generează o viziune care să cuprindă cât mai mult din spațiul fenomenului respectiv. Așa se face că epistemologia vine cu unele recomandări de inventariere a analizelor de durată medie, judecând „etajele” medii ale funcționalității.

Cuvinte-cheie: funcționalitate, funcționalism, posibilități, adaptare la mediu, necesitate, rol, utilitate, utilizare.

FUNCTIONALITY IN EDUCATION: SENSE AND NECESSITY

The title of this article is not a random combination of words, it is the materialization of an idea that rules over current pedagogy. The title, perhaps less obvious at first glance, requires us, to facilitate his acceptance, explanatory disclose formulated thought. Currently, scientific crossing of the functionality in pedagogy, in seeking its applied essence, generates a vision that includes as much of the space phenomenon. That is why the epistemology comes with some recommendations for medium term inventory analysis, judging average "levels" of functionality.

Keywords: functionality, functionalism, opportunities, environmental adaptation, necessity, role, utility, use.

Gândind specificul noțiunii de funcționalitate, putem începe cu definirea de dicționar, care, în cadrul general al mentalității actuale, semnifică *funcționalitatea* ca utilitate practică, îndeplinirea condițiilor pentru a fi folosit [3].

Valoarea pedagogică a funcționalității este semnificată de îndeplinirea de către o entitate pedagogico-educatională a unor anumite condiții pentru a fi utilizată și, mai mult chiar, pentru a fi utilă. În acest context, dacă ne referim la teoriile, concepțiile, viziunile cercetătorilor specialiști în domeniul educației, cum ar fi C.Cucoș, S.Cristea, I.Jinga, I.Nicola, I.Neacșu, O.Oprea, E.Stan, M.Călin, A.Neculau etc., constatăm un șir de sintagme care conferă funcționalității identitate: *funcționalitatea teleologică, funcționalitatea socială a educației, funcționalitatea procesului de învățământ, funcționalitatea politicilor școlare, funcționalitatea managementului* etc. Prin urmare, o entitate poate avea diverse funcții și, de asemenea, o funcție poate fi îndeplinită de diferite entități.

Esența funcționalității pedagogice presupune, așadar, o serie de posibilități de producere (funcții) pe care le reprezintă o entitate. „Înlănțuind” pe această cadență analitică scurte opinii ale cercetătorilor, putem ajunge la constatări de mare vigoare, care dezvăluie multe aspecte convingătoare.

Conform specialiștilor în psihologie, funcționalismul, ca un corelat al funcționalității, se caracterizează prin considerarea formulelor de conduită ca expresii ale adaptării la mediul înconjurător [4, p.305].

Funcționalismul este un curent care consideră învățarea ca pe o adaptare a organismului la mediul ambiant, cu accent pe substratul fiziologic al învățării. Acest curent a apărut în SUA, la începutul secolului trecut, în paralel cu curentul european al *Educației funcționale*, reprezentat mai ales de Ed.Claparede, cu care are unele trăsături comune. Exponenții săi au fost J.R. Angell și R.S. Woodworth, care pun la baza învățării direcționarea funcțiilor cognitive și afective, prin orientarea elevului în raport cu sarcina de învățare.

De asemenea, este o tendință manifestată de unii cercetători ai fenomenelor educaționale de a explica aceste fenomene exclusiv prin funcționalitatea lor socială, în special prin funcția lor de reproducere a culturii, dar și a structurilor sociale, implicit de conservare a stărilor sociale existente [9, p.142].

Realizând o trecere în revistă, în manieră istorică, a principalelor paradigme sociologice care au intrat în sfera de referință a sociologiei educației, autorii lucrării *Dicționar al gândirii sociologice* identifică mai multe perioade, inclusiv: anii 30-50 care sunt dominați de *paradigma funcționalistă*, reprezentată de E.Durkheim și T.Parsons, atât în contextul sociologiei americane, cât și în spațiul celei europene (Franța, Marea Britanie, Germania, Țările Scandinave).

E.Stănciulescu, în lucrarea sa [10, p.15-43] vorbește despre două variante relativ distincte ale funcționalismului, și anume: *funcționalismul clasic* reprezentat de E.Durkheim și *funcționalismul sistemic* reprezentat

de T.Parsons. Opiniile asemănătoare au fost susținute și în antropologie de către A.R. Radcliffe-Brown, care a încercat să explice structurile sociale ca pe un permanent sistem de adaptări, fuzionări și integrări [11, p.46-48].

Conceptul *funcționalism* a fost folosit în cel puțin trei sensuri diferite în științele sociale. În filosofia minții, funcționalismul este o vedere cu privire la natura stări mentale. În sociologie și antropologie, funcționalismul este o abordare pentru înțelegerea proceselor sociale în funcție de contribuția lor la funcționarea unui sistem social.

Metoda preferată de T.Parsons în analiza socialului este cea funcționalist-sistemică, iar construcția întreprinsă de autor în analiza educației poate fi interpretată ca o teorie a sistemelor ierarhizate, organizată în jurul conceptului de sistem al acțiunii [7, p.36].

Societatea și personalitatea, susține autorul, pot fi analizate în calitate de subsisteme constitutive ale sistemului general al acțiunii. În același timp, atât societatea, cât și personalitatea pot fi analizate ca subsisteme ce posedă o anumită structură și care răspund aceluiași imperative funcționale de adaptare, integrare, menținere a modelelor și de realizare a scopurilor.

Deci, societatea reprezintă un întreg constituit dintr-o pluralitate de sisteme: normele și colectivitatea, ca elemente constitutive, esențiale, valorile și rolurile, ca elemente ce asigură legătura dintre sistemul social, pe de o parte, și sistemul cultural, respectiv sistemul personalității, pe de altă parte. Ca urmare, personalitatea se prezintă ca o pluralitate de sisteme și subsisteme dispoziții-necesități integrate într-un ansamblu organizat. Prin urmare, personalitatea și societatea sunt sisteme ale acțiunii care se interpenetreză, ambele fiind sisteme reale ale acțiunii organizate în jurul acestei valori instituționalizate-internalizate.

Funcționalismul, se menționează în *Marele dicționar al psihologiei* [5, p.135], s-a dezvoltat pe baza filosofiei pragmatice, care susține că pentru a găsi înțelesul unei idei trebuie să căutăm consecințele acesteia. Prin urmare, adevărat devine ceea ce este util, practic. În psihologie, funcționalismul a însemnat definirea entităților psihologice prin funcția pe care o exercită în cadrul activității mentale, pentru a diferenția astfel descrierea psihologică de cea neurobiologică.

Psihologia funcțională reprezintă un curent și o școală de psihologie dezvoltată la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. Apare atât în țările europene, cât și în SUA, ca o prelungire și pe baza psihologiei fiziologice. Are drept concept central funcția, considerată în unitatea elementelor ei fiziologice și psihice. Funcționalismul se concentra asupra acțiunii și, fiind asemănător comportamentalismului, face legătura cu behaviorismul. Ca sistem, funcționalismul a fost fundamentat de către W.James și J.Dewey.

Paradigma funcționalistă a psihologiei vizează trei întrebări relative la comportamentul uman și animal: *Ce?*; *Cum?*; *De ce?* (deci: funcția comportamentului organismelor, inclusiv a conștiinței, în adaptarea lor la mediu; aspectele utilitare și relaționale).

J.Dewey a contribuit la dezvoltarea funcționalismului prin abordarea funcționalistă în pedagogie, educație, căutând cele mai bune moduri pentru a învăța copiii să funcționeze independent în rezolvarea problemelor vieții.

Adepții psihologiei funcționaliste ca sistem folosesc ca generic termenul „activitate mentală”, conceptul-cheie în studiul acesteia fiind „actul adaptativ”. Psihologia studiază fazele esențiale ale unui act adaptativ: stimularea motivațională; situația senzorială; răspunsul (sau rezolvarea) ce modifică situația, astfel încât să satisfacă condițiile motivaționale, determinante, forțele directive.

De aici reiese că psihologia funcționalistă studiază procesele direct implicate în adaptarea organismului la mediu, pe când fiziologia se ocupă de activitățile vitale subiacente, ca circulația, digestia, metabolismul, procesarea nervoasă, toate necesare în menținerea integrității structurale a organismului.

Funcționalismul opune concepțiilor analitice și mecaniciste din epocă o concepție dinamică și funcțională în înțelegerea psihologiei. Psihologia trebuie să studieze fenomenele psihice în raport cu ansamblul reacțiilor organismului, reintegrându-le în totalitatea conduitei: orice fapt mintal este o conduită și orice conduită este adoptivă, susțin funcționaliștii [6, p.109-114].

Problema piagetiană a analizei gândirii ca instrument al activității, ca resursă fundamentală se regăsește în psihologia funcționalistă. În acest sens, funcționarea inteligenței la J.Piaget apare descrisă prin termeni biologici de: *asimilare*, *acomodare*, *adaptare*, în timp ce structurile care sunt generate de funcționarea sa sunt descrise în termeni de structuri logico-matematice sau de grup [8, p.110].

În dorința de a reconstrui educația, Ed.Claparede propune o teorie proprie, numită *educație funcțională*. Dintre ideile promovate amintim:

- Propunerea unei „școli pe măsură”, care să creeze elevilor asemenea condiții încât să fie asigurat succesul tuturor, fiecare progresând în ritm propriu. O asemenea dezvoltare devenea posibilă prin introducerea

unui sistem în care să funcționeze clase omogene, clase mobile (organizate pe obiecte de învățământ) și să se țină seama de opțiunile elevilor în alegerea disciplinelor de învățământ, potrivit înclinațiilor lor.

- Considerarea proceselor mintale „în sine”, dintr-o perspectivă metafizică, ceea ce-l determină pe educator să se întrebe, de exemplu, „*Ce este memoria?*”, în loc să fie preocupat, așa cum propune autorul, de *utilitatea proceselor psihice, rolul lor, apariția și dezvoltarea lor*.

- Centrarea începutului educației pe orice alt fel de fundament decât trebuințele copilului. „*Educația funcțională este aceea care se bazează pe o trebuință: trebuința de a ști, de a cerceta, de a privi, de a lucra. Trebuința, interesul rezultând dintr-o necesitate, iată factorul care va face dintr-o reacție un act veritabil*” [2, p.128]. Recunoscând cauzalitatea acțiunii elevului ca fiind dată de sinteza obiect-trebuință-interes, autorul atenționează că, deși *interesul este „principiul fundamental”* al activității mintale, ideal ar fi ca acesta să fie un *interes intrinsec*, ceea ce ar face ca activitatea elevului să fie mai atractivă și eficientă. În același sens, arată că procesul de învățământ bazat pe solicitarea atenției voluntare a copilului va fi înlocuit cu unul care îi va crea nevoia de a fi atent. Pe această bază activitatea elevului va fi mai plăcută, va părea mai ușoară chiar dacă solicită mult efort.

- Educatorul, în concepția lui Ed.Claparede, trebuie să stimuleze interesele, nevoile intelectuale și morale ale elevilor, să devină mai mult un colaborator al elevilor decât un învățător „ex catedră”. Sarcina devine una de îndrumare a elevilor în asimilarea independentă a cunoștințelor. Entuziasmul, nu erudiția trebuie să fie virtutea capitală a unui educator, de aceea realizarea procesului instructiv ar trebui să parcurgă trei *etape*:

- 1) trezirea unei trebuințe, a unui interes, a unei dorințe;
- 2) declanșarea unei reacții menite să satisfacă această trebuință;
- 3) stimularea cunoștințelor prin care reacția respectivă poate fi controlată, îndrumată și condusă spre scopul propus.

- Nesocotirea de către pedagogia contemporană a *rolului hotărâtor al jocului* în demersurile copilului, considerat acțiune prioritară în educație, capabil să satisfacă tendința naturală a acestuia spre activitate. Trebuința de a se juca, susține autorul, este tocmai ceea ce ne va permite să împăcăm școala cu viața, să procurăm copilului acele mobiluri de acțiune care se consideră de negăsit în sala de clasă [2, p.131]. Din această perspectivă, *educația funcțională* propune ca instruirea să se desfășoare ca un joc, ceea ce o va face să aibă un caracter activ.

Funcționalitatea este abordată și din perspectiva sistemelor fiziologice funcționale, ca o structură dinamică, de autoorganizare, autoreglare; componenții parte corelează și se orientează pentru obținerea unei finalități adaptabile, necesare sistemului și organismului, în totalitate [P.Anohin, K.Sudakov, B.Juravliov, Gh.Zapan etc].

Fondatorul teoriei sistemelor funcționale, din perspectivă fiziologică, este P.Anohin, care abordează sistemele funcționale ca un principiu metodologic de organizare a proceselor activității vitale a organismelor vii [13, p.49-106]. Rezultatele cercetărilor realizate de către P.Anohin au constituit un impuls teoretic important în înțelegerea genezei funcționalității.

În acest context, K.Sudakov pleacă de la ipoteza, potrivit căreia sistemele funcționale reprezintă o realitate obiectivă. Autorul examinează integritatea organismului ca o totalitate de componente ce alcătuiesc funcțiile lor de autoreglare a nivelului sistemului molecular, homeostatic, de comportament, care interacționează între ele [16, p.204-208]. Ca urmare, cercetătorul este preocupat de finalitatea comportamentului individului în integritate asigurând funcționarea autoreglării sistemului intern al organismului. K.Sudakov a elaborat mai multe principii sistemice de structură a organismului: ierarhic dominant, poliparametrice și ale interacțiunii coerente [17, p.115-116].

Conform opiniei autorului, în fiecare secvență de timp activitatea organismului pune stăpânire pe sistemul funcțional în plan biologic sau social. Alte sisteme funcționale asigură activitatea dominantă a elementelor funcționale sau le frânează. Însă, după satisfacerea nevoilor de activitate a organismului apare o altă necesitate dominantă, care iarăși instituie un sistem funcțional dominant etc. Totodată, poziția dominantă a sistemelor funcționale este determinată, în fiecare moment dat, de importanța vitală a nevoilor de supraviețuire sau adaptare a organismului la mediul exterior.

Sistemele funcționale dominante în raport cu sistemele funcționale subdominante, în conformitate cu relevanța lor la om, începând de la cel molecular până la nivelul organismic și social, se aliniază într-o anumită ordine ierarhică. Prin urmare, sistemele funcționale ale organismului se aranjează în baza rezultatelor ierarhice ale activității.

Principiul interacțiunii poliparametrice determină relațiile reciproce dintre rezultatele activității sistemelor funcționale. În baza interacțiunii poliparametrice a diferitelor sisteme funcționale se structurează homeostazia la general. Interacțiunea poliparametrică se stabilește între sistemele funcționale ce condiționează obținerea rezultatelor comportamentale, satisfăcând diverse necesități biologice și sociale, asigurând unii indicatori homeostatici ai mediului intern al organismului.

Sucesiunea interacțiunii stabilește corelația dintre sistemele funcționale în timp, atunci când rezultatele activității unui sistem funcțional definește activitatea altui sistem funcțional etc.

În rezultatul studiului interacțiunii secvențiale a sistemelor funcționale, K.Sudakov a formulat principiul *construcției dinamice a sistemelor funcționale de cuantizare a activității vitale: de la necesitate la satisfacerea acesteia* [18, p.98].

Sistemul cuantificat al comportamentului se stabilește în baza principiului de autoreglare: de la apariția trebuinței primare până la satisfacerea acesteia, prin intermediul formării motivației dominante și a comportamentului orientat spre un anumit scop, a căror rezultate permanente sunt evaluate prin intermediul aferenței inverse [14, p.167].

Preocupată special de definirea stării funcționale a organismului este N.Danilova, care a ajuns la concluzia că este o reacție sistemică de răspuns a organismului ce asigură adecvat cerințele activității lui. Astfel, schimbarea stării funcționale presupune înlocuirea unui complex de reacții cu altul, care corelează între ele și asigură un comportament mai mult sau mai puțin adecvat al organismului în mediul înconjurător [15, p.89-95].

Demersurile științifice ale cercetătorilor vizați sugerează ideea necesității de a examina funcționalitatea în educație ca un sistem, ca un proces integrat: dozarea treptată a influențelor asupra copiilor în procesul de învățare și elaborarea unui sistem de relații între educator și învățător, care să servească drept bază pentru adaptarea copiilor la mediul școlar; elaborarea strategiilor educaționale adecvate proceselor fiziologice caracteristice perioadei de trecere a copiilor la școală, menținerea unor condiții în realizarea procesului de învățare la etapa următoare, neadmiterea unor schimbări inopinate.

Examinând dezvoltarea ontogenetică în preșcolaritate, H.Wallon formulează mai multe teze:

1. Ontogeneza este o construcție progresivă prin care se realizează integrarea, în diferite raporturi, a două funcții psihice fundamentale:

- Afectivitatea (dimensiunea centripetă a psihismului) – legată de sensibilitatea internă, orientată și implicată în edificarea subiectului psihic prin autoreflexare. Ea este răspunzătoare de construcția persoanei (*cine sunt?*);
- Inteligența (dimensiunea centrifugă) legată de orientarea externă a individului, de acțiunea acestuia asupra mediului înconjurător în tentativele sale adaptive. Ea este implicată, ca principală resursă instrumentală, în cristalizarea obiectului psihic (*ce este?*).

2. Dezvoltarea ontogenetică este stadială. Fiecare stadiu se constituie dintr-un ansamblu original de conduite, caracterizate printr-un tip particular de ierarhie realizat între cele două funcții: afectivitate și inteligență.

3. Construcția stadială ontogenetică este guvernată de trei legi:

- *legea alternanței funcționale*: un stadiu cu o dominanță centrifugă va fi urmat de unul cu orientare centripetă;
- *legea preponderenței funcționale*: în fiecare stadiu una dintre cele două funcții va fi preponderentă, fără a opri, totuși, procesul dezvoltării [12, p.169-190].

În domeniul proiectării curriculumului disciplinelor pedagogice, D.Andronache examinează *funcționalitatea ca principiu*, care presupune că proiectarea curriculumului disciplinelor pedagogice se realizează asigurând interrelații funcționale între disciplinele pedagogice, dar și între acestea și celelalte discipline de învățământ de-a lungul anilor de studii [1].

Prin urmare, funcționalitatea în educație presupune analiza și examinarea a cel puțin următoarelor aspecte importante:

- posibilitatea îndeplinirii unui rol; destinație;
- posibilitățile de utilizare;
- utilitatea (aplicarea practică);
- adaptarea la mediu;
- independența, dar și interacțiunea entităților;
- satisfacerea necesităților;
- asigurarea corespondenței dintre elementele unei entități.

Bibliografie:

1. ANDRONACHE, D. *Proiectarea curriculumului centrat pe competențe la disciplinele pedagogice în învățământul liceal*: Rezumatul tezei de doctor. București, 2013. 48 p.
2. CLAPAREDE, Ed. *Educația funcțională*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p.128-131.
3. DEX român, Online - Webdex.ro
4. *Dicționar de psihologie* / Coordonator U.Șchiopu. București: Babel, 1997, p.305.
5. *Marele dicționar al psihologiei* / Traducere de: Ardeleanu A., Dorneanu S., Baltă N. ș.a. București: Trei, 2006, p.135.
6. NICOLA, Gr. *Istoria psihologiei*. Ediția a II-a. București: Editura Fundației România de Mâine, 2004, p.109-114.
7. PARSONS, T. *The Social System*. New York: Free Press, 1951, p.36.
8. PIAGET, J. *Structuralismul*. București: Editura Științifică, 1973, p.110.
9. ȘTEFAN, M. *Lexicon pedagogic*. București: Aramis, 2006, p.142.
10. STĂNCIULESCU, E. *Teorii sociologice ale educației*. Iași: Polirom, 1996, p.15-43.
11. The Present Position of Anthropological Studies,"Presidential Address, British Association for the Advancement of Science, London, 1931, p.46-48.
12. WALLON, H. *Evoluția psihologică a copilului*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p.169-190.
13. АНОХИН, П. *Избранные труды. Философские аспекты теории функциональных систем*. Москва: Наука, 1978, с.49-106.
14. АЛЕКСАНДРОВ, Ю., БРУШЛИНСКИЙ, А., СУДАКОВ, К. и др. *Системные аспекты психической деятельности* / Под общ. ред. К.Судакова. Москва: Эдиториал УРСС, 1999, с.167.
15. ДАНИЛОВА, Н. *Психофизиологическая диагностика функциональных состояний: Учебное пособие*. Москва: Изд-во МГУ, 1992, с.89-95.
16. СУДАКОВ, К. *Рефлекс и функциональная система*. Новгород Великий: Изд-во НГУ им. Я.Мудрого, 1997, с.204-208.
17. СУДАКОВ, К. *Общая теория функциональных систем*. Москва: Медицина, 1984, с.115-116.
18. *Системокванты физиологических процессов* / Коллектив авторов / Под ред. К.Судакова. Москва: Международный гуманитарный фонд арменоведения им. акад. Ц.Агаяна, 1997. 152 с.

Prezentat la 19.02.2015